

OVER THE HANGING BRIDGES AND OTHER WANDERLUST FAIRY TALES. NOTES ON THE CURATIVE VIRTUES OF MARTA COZMIN'S FAIRY TALES

Mircea Breaz

Assoc. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: This research is an excursion into the fairy tales of Marta Cozmin, in which discreet charm of invention and fantasy intertwine to create existentialist pictures that are both ingenuous and tormented with regard to childhood and adolescence. The research analyzes the curative virtues of children's literature as they are reflected in the literary creation of Marta Cozmin. Her writings are about how to nurse and raise children and youngsters with fairy tales about common and not so common needs, specific for spirit or mind: the wanderlust, the need of affection, of feeling useful for the loved ones, the need to acquire freedom through playing, dreaming and travelling, the need of spiritual brotherhood and miracle. The complications of the growing up process are shown with an artistic emotion specific to the evocation of the juvenile age in the world wide family medium. The quality of the literary invention in the children and youth literature created by Marta Cozmin is given by the particular way in which the so-called bibliotherapeutic or prophylactic function of this fictional domain succeeds to evoke in the writer's fairy tales the perception of the miracle of reality in a children's soul. The different regime of his fabular treatments illustrates diverse usages of the existentialist prophylactic function or even of the therapeutic function of the literary text. The leitmotif of the stories that nurse and raise children is the power of love, meant to heal even hopeless scattered minds. The title of the paper is inspired by some creations in which the writer reveals obvious thematic preferences that suggest the reflexive fever in direct connection with those ideas and feelings, that the characters owe their understanding of this world.

Keywords: curative virtues, fairy tales, wanderlust, children's literature, fabular treatments.

Marta Cozmin (1930-2006) este pseudonimul literar al Martei Bentoiu, fiica lui Aurelian Bentoiu, ilustru avocat liberal, om politic și scriitor, victimă a închisorilor politice comuniste. Marta Cozmin s-a născut și a trăit într-o familie de spirite alese, cu care a împărtășit valori umane și culturale superioare, care i-au călăuzit neabătut viața și opera. A fost sora muzicologului și compozitorului Pascal Bentoiu și cumnata scriitoarei și traducătoarei Annie Bentoiu. A fost căsătorită cu medicul Mircea Pop (Alexandru Miran, ca scriitor și eminent traducător), care a fost de trei ori premiat de către Uniunea Scriitorilor din România, pentru traducerile din tragediile grece.

Marta Cozmin a debutat cu volumul de proză scurtă *Geamantanul din America* (1969), urmat, în același gen, de *Câinele și gramofonul* (1973) și de romanele *Marea la ora șase* (1976), *Supraviețuitorii* (1980), *Tandem sau Să vorbim despre palmieri* (1984) și *Primăvara, la Zurich* (2001). Dramaturgia Martei Cozmin se regăsește în trei volume antume – *Teatru. 1* (2000), *Teatru. 2* (2001), *Teatru. 3* (2006) – și unul postum, cuprinzând trei piese scurte pentru copii: *Teatru. 4 (Întâmplări cu îngeri)* (2007). Primul dintre ele a fost distins cu premiul *Fundației Camil Petrescu*, pentru cea mai bună carte de teatru apărută în anul 2000. În memoria tatălui lor, Pascal și Marta Bentoiu au îngrijit prima ediție a cărții lui Aurelian Bentoiu, *Zări și zodii. Poezii din închisoare* (2001), cuprinzând proză memorialistică și versuri ale evadării imaginare din infernul reclusiunii politice comuniste.

Cărțile de literatură pentru copii au avut un rol însemnat în consacrarea operei Martei Cozmin: *Cocoșul de apă* (1971), *Porțile vântului* (1975), *Degetarul de ceață* (1976), *Croitorul de povești* (1980), *Sora păpădiilor* (1984), *Umbra poveștilor* (1986). Aceste cicluri de povești au fost revizuite și reordonate, în cele trei cunoscute antologii apărute la Editura Vitruviu: *Carte de povești* (1999), *Povești, povești* (2000) și *Basme și povești* (2003).

Proza Martei Cozmin s-a bucurat de recunoaștere critică, fiind distinsă în două rânduri cu Premiul Uniunii Scriitorilor, în anii 1980 (pentru *Croitorul de povești*) și 1984 (pentru *Tandem* sau *Să vorbim despre palmieri*), iar traducerile din opera sa în limbile germană, rusă și spaniolă au sporit și ele prestigiul literar al autoarei. Cu toată recunoașterea de care literatura sa pentru copii s-a bucurat în epocă (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, în 1980, pentru volumul *Croitorul de povești*, multiple traduceri în limbile germană – 1977, 1983, 1985; rusă – 1985 și spaniolă – 1986), de moștenirea literară a Martei Cozmin se bucură astăzi prea puțini dintre micii cititori la care se gândea viitoarea scriitoare, încă de la vârsta copilăriei:

„De unde vin visele? Dar poveștile? Poate că vin din văzduh sau se ridică din mare și se plimbă, ca niște nori nevăzuți, deasupra pământului, iar din vreme în vreme își revarsă preaplinul în sufletele oamenilor care au nevoie de ele. Pe urmă unii le povestesc mai departe. Așa s-a întâmplat cu mine... (...) Cei dragi din casă mi-au pus foarte devreme cărți în mână, dar, fiindcă nu eram încă în stare să le citesc, la importanta vârstă de patru ani am hotărât să mă fac scriitoare.” (Cozmin, 1999: 4).

Marta Cozmin, „cea mai valoroasă autoare modernă autohtonă de povești pentru copii (și rafinați)” (Paul Cernat, 2018), este considerată autoarea „celor mai frumoase cărți pentru copii din literatura română a ultimilor 50 de ani” (Nora Iuga, 2006). Încă de la prima lor publicare, Marian Popa (1977: 169) recunoștea în cărțile pentru copii ale scriitoarei „fantezia amuzată de propriile ei puteri și procedee”, care va face farmecul unor „admirabile povești”, cum le aprecia Nicolae Manolescu, în monumentală sa istorie critică a literaturii române (2008: 1393). Luiza Carol (2003: 235) remarcă la rândul său că poveștile Martei Cozmin sunt un univers aparte, creat „pentru copii și adulți care nu și-au pierdut copilăria” și construit pe o foarte personală schemă narativă, traducând o subtilă dialectică a realului și a imaginarului:

„Cam asta e schema generală a tuturor poveștilor Martei Cozmin. Un personaj simpatic, bun și glumeț, are o lume a lui frumoasă și bună, sau dacă nu o are și-o caută până și-o găsește – ceea ce înseamnă că o are mai întâi în imaginație, ca într-o alună de argint fermecată.”

În contextul acestei evocări a activității literare a Martei Cozmin, apreciem că publicarea antologiei *Dincolo de podurile atârinate și alte povești cu dor de ducă* (2019) reprezintă deopotrivă un eveniment editorial și unul literar: un eveniment editorial – întrucât se produce la peste 20 de ani de la ultimele culegeri semnificative din creația Martei Cozmin (1999, 2000, 2003); un eveniment literar – pentru că această reeditare propune redescoperirea de către publicul actual a uneia dintre valorile perene ale literaturii române:

„Alături, poate, de Lucia Olteanu-Utan, cea mai valoroasă autoare modernă autohtonă de povești pentru copii (și rafinați) a fost Marta Cozmin. (...) Cele mai originale, adevărate modele ale genului, rămân însă, cum spuneam, cărțile sale de povești, *Cocoșul de apă* (1971), *Porțile vântului* (1975), *Degetarul de ceață* (1976), *Croitorul de povești* (1980), *Sora păpădiilor* (1984), *Umbra poveștilor* (1986), *Carte de povești* (1999). Multe basme sunt, pur și simplu, inventate, cu un bestiariu fantast și, uneori neliniștitor (o masterpiece din, probabil, cea mai bună culegere a ei, *Croitorul de povești*, e suav-demonica *Șagolea din fântână*). Nedrept uitată azi, merită redescoperită: e o fantezistă de fină calitate, cu multe «sertare».” (Paul Cernat). De aici, observația că proza pentru copii a Martei Cozmin „înfățișează o altă latură a personalității prozatoarei, surprinsă de la început de critici, și anume aceea de «om sălbătic de dorul copilăriei» (Dana Dumitriu). Aici autoarea nu se limitează la repovestirea

sau modernizarea poveștilor clasice, ci propune eroi originali, care farmecă prin umor, imaginație și spirit ludic.” (https://www.goodreads.com/author/show/7340962.Marta_Cozmin).

Se cuvine făcută aici precizarea că cele 47 de texte selectate în antologie au fost reproduse în forma și cu titlurile cu care au apărut în volumele primelor ediții ale ciclurilor de povești unde au fost publicate între anii 1971-1986, și nu în forma sau cu titlurile din variantele republicate în antologiile din anii 1999, 2000, 2003, ceea ce a făcut posibilă respectarea tuturor particularităților morfosintactice, lexicale și frazeologice care dau farmecul stilistic inconfundabil al scrisului Martei Cozmin, în planul sintaxei narative, al expresivității lexico-semantice și al punctuației afective.

Din volumul *Cocoșul de apă și alte povești* (1971), au fost alese 10 texte: *Păpușa de lut*, *Spiridușul călimării*, *Haldâm Colubel*, *Fetița și căluțul de lemn*, *Un pisic și un ibric*, *Povestea cizmarului*, *Steaua cu noroc*, *Bătrânica din ceașca de ceai*, *Cocoșul de apă*, *Motanul Vasile*.

Din volumul *Porțile vântului* (1975), au fost alese 9 texte: *Zăpada păstorii*, *Fetița uriașilor cu clopoței*, *Cei patru boieri mari*, *Umbrela de lună*, *Țara fără nume*, *Norii*, *Broboada cu povești de lână*, *Purcelușii cântăreți*, *Casa cu poparizi*.

Din volumul *Degetarul de ceață* (1976), au fost alese 4 texte: *Gungu-Rungu și căpcăunu*, *Povestea papagalului*, *Grădina de dincolo de zid*, *Rozalba, fetița trandafirilor*.

Din volumul *Croitorul de povești* (1980), au fost alese 5 texte: *În poiana lui Moș Decembrie*, *De-a v-ați ascunselea*, *Făt-frumos-ăl-bătrân*, *Croitorul de povești*, *Șagolea din fântână*.

Din volumul *Sora păpădiilor* (1984), au fost alese 10 texte: *Împărăteasa păpușilor*, *Caleașca poparizilor*, *Mingea de sticlă*, *Sora păpădiilor*, *Băiatul care nu era bun de nimic*, *Păstorul de melci*, *Făt-Frumos oglindit*, *Bâgoiu și Moș Arvinte*, *Bendis cu pletele bălaie*, *Dincolo de podurile atârinate*.

Din volumul *Umbra poveștilor* (1986), au fost alese 9 texte: *Grădina fără poteci*, *Corabia lui Veniamin*, *Povestea cireșului*, *Împăratul Mare și Împăratul Mic*, *Făt-frumos-cocoșat*, *Lada de zestre*, *Plăcintele și moșneguțul*, *Cei trei poparizi*, *Ciobanul, băbuța, veverițele și căpriorul*.

Ilustrațiile delicate realizate de Maria-Anastasia Soleanu abordează figurativul pentru a sublinia aspectele versatile ale lumii înfățișate. În acord cu textul, expresivitatea discursului său vizual este unul plurivalent, cu discrete conotații culturale, iar tensiunile grafice sunt temperate de o sensibilitate feminină, de o dispoziție lirică orientată oarecum romantic. Minimalismul reprezentărilor sale plastice are darul de a decompria, prin accesibilizare, semnificațiile mesajului și de a le restitui astfel înțelegerii cititorilor, uneori în cheie tradițională, alteori în manieră modernistă. Astfel, printr-o fericită complementaritate, lectura textelor și lectura imaginilor, codul lingvistic și cel iconic se susțin și se valorizează reciproc, călăuzind constant descoperirea sensului poveștilor.

Viabilitatea și puterea de seducție a prozei pentru copii din creația Martei Cozmin se datorează mai cu seamă originalității viziunii artistice, erudiției și farmecului colocvial al autoarei, dar și regimului hibrid al poveștilor și basmelor sale, care ilustrează virtuțile majore ale amalgamării artistice: transgresarea limitelor dintre domeniile ficționale, întrepătrunderea funcțiilor literare, contaminarea speciilor și eterogenitatea structurilor narative, în care interferează convenții literare la granița dintre poveste, basm, povestire, schiță, snoavă sau fabulă. De aici, variatele registre expresive ale stilului său epic, de la tonalitatea alegorică, aforistică sau enigmatică, la accentele comice, parodice sau satirice.

Sensul dinamic al restituirii în actualitatea noastră literară a acestor povești, care au avut un rol însemnat în consacrarea talentului Martei Cozmin, rezidă în asigurarea acelei

continuități a receptării universului său literar pe care numai reeditările operei sau noile exegeze mai pot să o întrețină în posteritate:

„Astăzi, locul ei în literatura română este asigurat în primul rând – deși nu numai – de cele câteva volume de «basmе și povești», cum le denumește chiar ea, publicate între 1971 și 1986. Lumea de o infinită și delicată poezie pe care imaginația ei a creat-o ne stă la îndemână tuturor, copii de orice vârstă, iar limba folosită este de o bogăție și precizie puțin întâlnite. (...) Sper că textele ei vor fi tipărite și retipărite pentru multe generații la rând, care astfel vor descoperi bucuria de a citi, sau de a sta să li se citească, acea magică succesiune de cuvinte care se numește literatură.” (Annie Bentoiu, 2019: 518).

Selecția textelor a urmărit să schițeze harta unei posibile geografii literare a prozei cu virtuți biblioterapeutice din creația pentru copii a Martei Cozmin. Prin urmare, polarizarea textelor în cele două părți ale antologiei ilustrează uneori valențele curative mai evidente ale poveștilor, altele valoarea lor curativă implicită, din registrul mai complex al funcției de profilaxie existențială a textului literar. Aceasta face ca poveștile să poată fi înțelese, uneori, ca ficțiuni despre sau pentru alinarea celor mai obișnuite sau mai puțin obișnuite nevoi ale sufletului și ale minții – nevoia de afecțiune, sprijin și înțelegere, nevoia de a te simți folositor celor apropiați, nevoia de evaziune în joacă, vis și călătorie, nevoia de frățietate spirituală, de solidaritate, nevoia de miracol, nevoia de poveste. Pare să fi fost un crez al autoarei că, asemenea iubirii (*Lada de zestre*), povestirea are menirea și puterea să vindece până și risipirile minții sau ale sufletului, aparent fără leac:

„După ce s-a născut Matei, Marta a devenit o mamă fără copil, deși Matei trăiește și azi în casa unde ea a murit, în casa unde ea a scris zeci de povești, pe care ar fi vrut să i le spună lui, dar el nu le-ar fi putut înțelege niciodată. Așa au apărut poate cele mai frumoase cărți pentru copii din literatura română a ultimilor 50 de ani: *Cocoșul de apă*, publicat și în Germania cu titlul *Der Wasserhahn, Croitorul de povești, Degetarul de ceață...* (Iuga, 2006: 1).

O categorie aparte, conținând texte despre solidaritate și generozitate, se constituie din poveștile cu „poparizi”, o licență (și o izbândă) tipologică a autoarei. Cititorul va avea surpriza să le regăsească, răspândite aproape egal, în ambele părți ale antologiei: *Umbrela de lună, Casa cu poparizi, Caleașca poparizilor, Băiatul care nu era bun de nimic, Cei trei poparizi, Povestea cizmarului, Grădina de dincolo de zid*: „Uneori Marta Cozmin creează o adevărată mitologie proprie, cu fapte supranaturale care trăiesc printre oameni. Asemenea fapte sunt de pildă poparizii (un fel de spiriduși străvezii care se amestecă în treburile oamenilor ajutându-i pe cei buni și slabi, pedepsindu-i pe cei răi și puternici) sau popanani (un fel de poparizi vegetarieni).” (Luiza Carol, 2003: 233-234).

Succesiunea poveștilor din cele două părți complementare ale antologiei subliniază complexitatea ficțională crescândă a imaginarului, o evoluție a universului reprezentării literare, în ordinea concentrică a trecerii de la lumea copilului (*I. Grădina de dincolo de zid*), la lumile copilăriei (*II. Țara fără nume*)

Prima parte a antologiei (*I. Grădina de dincolo de zid*) încorporează trei nuclee tematice – joaca de-a voinicia, pățanii în ordinea lumii și „trezirea” interioară – care interferează, revelând dragostea de viață a autoarei, veselia ei iubitoare, genuina disponibilitate pentru speranță, inocență și puritate. Recunoaștem în această deschidere tematică ceva din chiar felul de a fi fundamental optimist al autoarei, mărturisit în corespondența pe care memoriile lui Annie Bentoiu (2019: 516) au evocat-o cu atâta căldură și înțelegere: „Eu nu sunt construită pentru a trăi în tragic, sunt toată către lumină – și orice mi se întâmplă, mișcarea mea către soare și pace este irezistibilă.”

Primul dintre aceste nuclee cuprinde proze solare, accentuat ludice (*Un pisic și un ibric*), care aduc în scenă, pe lângă protagoniștii copii (*Gungu-Rungu și Căpcăunu’, Păstorul de melci*), și figurație animalieră, într-o irezistibilă joacă de-a voinicia, sub îndemnul din

Cocoșul de apă: „Hai în lume după voinicii!” (*Gungu-Rungu și Căpcăunu*’, *Cocoșul de apă*, Motanul Vasile, *Povestea papagalului*, *Purcelușii cântăreți*).

Cocoșul de apă este o poveste suprarealistă care șarjează bunul plac abuziv, în buna tradiție a comicului de situație și a cultivării paradoxului, din literatura absurdului.

Gungu-Rungu și căpcăunu’ este o poveste pilduitoare despre unirea în cuget și în fapte, comuniune și fraternizare, despre felul în care cei mici se pot ajuta între ei, iar, împreună, cei mici îi pot ajuta pe cei și mai mici, și mai slabi decât ei. Motivul podului trimite la înfrățirea dintre copiii ale căror supranume dau titlul poveștii, precum și la tainica solidaritate dintre aceștia și micile viețuitoare din natură.

Purcelușii cântăreți este o snoavă despre egoism și altruism în iubirea dintre frați, o foarte pilduitoare istorie despre nerecunoștință, la sfârșitul căreia ingratitudea fraților mai mari față de „purcelușul-arătător” este înlocuită de înțelegerea vinovăției și acceptarea greșelii, ceea ce face posibilă regăsirea armoniei pierdute, a drumului bun în viață și a libertății.

Îmbătat atât de parfumul florilor, cât și de vrăjile închipuirii, Fistic, papagalul povestitor din *Povestea papagalului*, a ajuns de la o vreme să cadă în transe ficționale din ce în ce mai adânci. Numai că, pe măsură ce născocirile de seară ale papagalului deveneau tot mai fanteziste, iar lăudărosul din grădină – tot mai desprins de real, ascultătorii lui, obișnuindu-se cu acest nărav, erau tot mai puțin sensibili la farmecele sale imaginative. Așa au ajuns celelalte păsări să nu-i mai dea crezare atunci când cu adevărat au fost chemate în ajutor de către prietenul lor aflat în primejdie. Numai că acesta, chiar dacă va ajunge în final să prețuiască adevărul, nu va abandona cu totul nici darurile seducătoare ale fabulației cu care a fost atât de înzestrat.

Cel de-al doilea nucleu tematic al primei părți include istorii cu o puternică funcție inițiativă și identitară, povestind experiențe și pățanii în ordinea înțelegerii lumii și a recunoașterii identității proprii. Sunt narațiuni exemplare, cu o construcție alegoric-demonstrativă și cu finaluri în cheie sapiențială, despre urmările neascultării și ale încălcării interdicțiilor (*Haldâm Colubel*, *Șagolea din fântână*), despre puterea faptelor bune, ca și despre relativitatea opoziției dintre mare și mic, slăbiciune și putere, diferență și asemănare (*Fetița uriașilor cu clopoței*, *Rozalba, fetița trandafirilor*), despre capriciu și răutate, cuminenție și înțelepciune, egoism și altruism, pedepsirea lăcomiei și răsplătirea integrității (*Împărăteasa păpușilor*, *Mingea de sticlă*, *Bâgoiu și Moș Arvinte*, *Povestea cizmarului*, *Păpușa de lut*). Textele devin astfel pledoarii pentru câteva dintre cele mai înalte virtuți umane: bunătatea, toleranța, recunoștința și spiritul de înțelegere.

În *Păpușa de lut*, motivul păpușii (sau al „copilului neadevărat”) este rezultatul contaminării altor două (mai cunoscute) motive literare: motivul lipsei urmașilor și motivul dublului – copilul cel adevărat (fiul de împărat) și copilul cel neadevărat (păpușa de lut). În poveste, copilul-substitut (păpușa de lut) ajunge să compenseze atât lipsa unui copil – pentru bătrân, cât și lipsa fraților – pentru copilul de împărat. La rândul său, prezența copilului de împărat în casa bătrânului are darul de a însufleți atât păpușa de lut, cât și viața bătrânului. Acesta din urmă, din tată-substitut pentru o păpușă de lut, se va transforma într-un tată adevărat (fie el și numai unul adoptiv), pentru un copil adevărat (fiul de împărat), a cărui viață sufletească se îmbogățește de asemenea, chiar dacă numai în ordinea unui temporar cămin alternativ. Singură împărăteasa înțelege că orice imixtiune, mai ales de ordin material, n-ar face decât să dezechilibreze acest fragil eșafodaj de raporturi afective: „Uneori împăratului i se părea că toana băiatului ține prea mult. În schimb împărăteasa, cu inima ei de femeie, se bucura că pe lumea aceasta nu toate lucrurile sunt de vânzare.”

Ultimul nucleu tematic din prima secțiune a cărții grupează de asemenea texte inițiatice, însă mai pronunțat fantastice, pe motivul „trezirii” interioare, în ordinea miracolului de a putea vedea sau trece *dincolo* de zidurile realității imediate (*Grădina de dincolo de zid*).

Întâlnim acolo obiecte fermecate și fapte năzdrăvane, călăuze inițiatice în spațiile de trecere dintre lumi: umbrela și poparizii (*Umbrela de lună*), călimara și spiridușii (*Spiridușul călimării*), dulapul, toiagul, cobilița cu două coșuri sau buturuga, aflate în puterea moșilor înțelepți sau a bătrânicilor misterioase (*De-a v-ați ascunselea, În poiana lui Moș Decembrie, Făt-frumos-ăl-bătrân, Grădina de dincolo de zid, Grădina fără poteci*). „Trezirile” spirituale ale eroilor echivalează uneori cu dezvăluirea existenței părților ascunse ale lumii sau ale vieții, alteori, cu descoperirea forței imaginarului, cu revelația binelui, a frumosului și a înțelepciunii.

Cea de-a doua parte a antologiei (*II. Țara fără nume*) reunește, simetric, alte trei nuclee consonante: cazuri de copii și povești de familie, dorul de ducă și evadarea în ficțiune. Aceste câmpuri tematice evidențiază deopotrivă puterea ficțiunii literare, adevărul marilor sentimente dintotdeauna (frăția spirituală, prietenia și dragostea), precum și cele dintâi attribute ale adevăratei frumuseți sufletești, pe care autoarea însăși le-a împărtășit mereu: devotamentul, bunătatea, blândețea, compasiunea, integritatea de caracter.

Cel dintâi nucleu tematic relevă predominant funcția terapeutică, virtuțile curative ale unor texte literare care trimit la cazuri de singurătate sau de boală ale copiilor orfani sau suferinzi: copii fără familie, fără unul sau fără ambii părinți (*Casa cu poparizi, Bendis cu pletele bălaie*), sau înstrăinați de părinți (*Împăratul Mare și Împăratul Mic, Lada de zestre*), marcați de boală (*Zăpada păstoritei, Bătrânică din ceașca de ceai*), infirmitate (*Caleașca poparizilor*), diformitate (*Făt-frumos-cocoșat*) sau de câte o particularitate stranie, precum aceea de a nu avea un chip propriu și de a oglindi fețele celorlalți (*Făt-Frumos-oglindit*). Vindecătoare se vor dovedi de fiecare dată mila, iertarea, uitarea și dragostea.

Poveștile aparținând celui de-al doilea nucleu tematic ilustrează preponderent funcția de profilaxie existențială și tematizează „dorul de ducă”, înțeles ca despărțire temporară sau definitivă de familie. Călăuzit simbolic (steaua, umbra, păpădia, căluțul de lemn sau covorul fermecat), copilul pleacă în lume, în căutarea „norocului” (ursită, menire, destin, rost în lume, sens al vieții), a cunoașterii, a unui ideal: *Steaua cu noroc, Țara fără nume, Fetița și căluțul de lemn, Sora păpădiilor, Ciobanul, băbuța, veverițele și căpriorul* și, firește, *Dincolo de podurile atârinate*, poveste care dă chiar titlul antologiei.

Cea de-a doua parte a antologiei se încheie cu câteva texte despre evadarea în ficțiune, determinate pregnant de supratema povestirii și funcția fabulatorie (taina și puterea creației, dragostea pentru carte, pasiunea cititului și a scrisului, seducția imaginarului): *Croitorul de povești, Corabia lui Veniamin, Norii, Broboada cu povești de lână, Plăcintele și moșneguțul*.

În *Corabia lui Veniamin*, protagonistul își începe călătoria în viață citind mereu dintr-o carte de căpătâi dăruită de tatăl său, singura sa avere părintească. Regăsim în povestea aventurii formative a lui Veniamin și un sens al literaturii pentru copii ca literatură adresată atât celor mici, cât și celor mari, din micile, ca și din marile familii ale vieții: părinți, copii, prieteni. Pentru că cei apropiați (un substitut al lor în text e Mama Teodora), aceia care ne însoțesc sau pe care îi însoțim în viață, sunt și cei dintâi care aleg sau pentru care alegem nu numai primele cărți, ci și primele învățături despre sine, despre ceilalți și despre lume: „Și, într-adevăr, găsi cărțile. Erau acolo, frumos rânduie, prima lui carte de copil, apoi toate cele citite de-a lungul anilor, dar și multe altele, nedeschise încă..., de care băiatul își aducea aminte ca de amănuntele unei priveliști îndrăgite.”

Putem recunoaște, astfel, în *Corabia lui Veniamin*, sublimarea unui dat biografic, trimitând la experiența încrederii părintești în darul artistic al scriitoarei, la vârsta copilăriei:

„Cei dragi din casă mi-au pus foarte devreme cărți în mână, dar, fiindcă nu eram încă în stare să le citesc, la importanta vârstă de patru ani am hotărât să mă fac scriitoare.” (Marta Cozmin, 1999: p. 4). Sau: „În ce mă privește, tata a părut să ia în serios promisiunile mele, făcute de la o vârstă fragedă, de a deveni scriitoare. (...) Când aveam unsprezece ani, mi-a dăruit masiva *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, proaspăt tipărită, a lui

George Călinescu, iar la cincisprezece prima mașină de scris. (...) „Am fost încurajați, de mici, să ne alcătuim biblioteci proprii, după gustul nostru. Mă duceam adesea, cu educatoarea mea, la librăria *Tocul de aur*, de pe Calea Victoriei, ținută de minunatul domn Penchas, cu îngăduința să-mi aleg orice și oricâte cărți doream.” (Marta Cozmin, 2001: 277-278).

Descrierea bibliotecii labirintice din *Corabia lui Veniamin* pare, așadar, un ecou înduioșat al amintirii librăriei fermecate de pe Calea Victoriei: „Corabia era plină, doldora, de cărți. Pretutindeni, prin toate cotloanele, prin toate ungherele, zăceau lăzi și baloturi încărcate. Erau sumedenie de cărți, cu încheietori de aur și de argint, unele legate în piele scumpă, altele cu filele subțiri ca pânza de păianjen, împodobite cu gravuri meșteșugite. Se aflau printre ele cărți de povești și de călătorii, stihuri, istorisiri, volume de geografie, de astronomie și de multe alte științe și măiestrii, cărți pentru vraci, pentru înțelepți și pentru copii, cărți despre pietre, flori și stânci.”

Plăcintele și moșneguțul este o istorioară hazlie, al cărei laitmotiv („– Lasă c-o să-ți vină și ție careva de hac!”) este o formulă narativă inedită, care delimitează episoadele snoavei, subliniind și semnificația paradoxală a finalului. Izbânzile moșneguțului în fața nămeteniilor *poveștii din poveste* (lupul, șarpele, coropișnița), adică din povestea de adâncime în care protagonistul se aventurează fără să vrea, sunt compensate în povestea-ramă de anecdotică sa înfrângere, în fața babei rezistente la ficțiune. Moșneguțul e un substitut – cu semn inversat și la altă vârstă – al copilului cu dor de ducă: distanța față de familie și voinicile în imaginar *il cresc*, atât în condiția sa reală, cât și în cea simbolică, în vreme ce întoarcerea acasă, în cotidian, *il descrește*, diminuându-l nu numai fizic, ci și spiritual.

Expresia „dor de ducă” pe care o întâlnim în titlul ales al antologiei traduce o ireprimabilă și inexprimabilă iubire a depărtării necunoscute și misterioase, o aspirație absorbantă față de tot ceea ce s-ar putea afla dincolo de orizonturile cunoscute, o dureroasă vrajă a necunoscutului, căreia unii, pentru care lumea e mereu prea mică, nu-i pot rezista și nici nu vor să i se împotrivescă. De aici, plecarea (aparent sau nu) fără niciun țel, călătoriile în voia soartei, drumurile rătăcitoare, inevitabil capricioase, hazardate și supuse primejdiilor de tot felul. Așa s-au născut, între altele, expresii ca „a se duce într-o ducă”, cu sensul de a merge fără oprire, sau „a lăsa pe cineva în duca lui”, adică a-l lăsa în voia lui pe cel care tânjește cu gândul tot la ducă, a-l lăsa să colinde la întâmplare, să umble hoinar sau hai-hui, încoace și încolo, de colo colo, în lung și-n lat etc.

Motivul dorului de ducă – prezent, într-un fel sau în altul, în aproape toate textele antologate – se asociază, firește, cu motivul călătoriei sau al drumului. Este foarte probabil însă ca, dincolo de originile sau de utilizările sale livești, motivul dorului de ducă din poveștile Martei Cozmin să se întâlnească și cu unele rădăcini biografice, ținând de lipsa libertății de călătorie din anii totalitarismului comunist sau de privarea de libertate din închisorile politice comuniste. În sprijinul acestei ipoteze aducem o altă remarcă din tulburătoarele memorii ale cumnatei Martei Cozmin, scriitoarea Annie Bentoiu (2019: p. 521): „Descrierea ei entuziastă mi-a reactivat dorul de călătorii, constant încă din copilărie, chemarea irezistibilă a depărtărilor, care era unul din motivele pentru care lipsa noastră de libertate îmi părea atât de greu de suportat.”

Eroii cu dor de ducă, de regulă copii sau adolescenți în formare, sunt protagoniștii majorității poveștilor din culegerea noastră. Ei sunt năzdrăvani, jucăuși, nebunatici, poznași, ștregari, hoinari, zburdalnici, zvăpăiați, dar mereu voioși și, în fond, simpatici, fundamental buni, miloși și intrepizi. Zbenguielele, năzbâtiile, hârjoana și ghidușiile lor sunt manifestări ale vioiciunii, ale voioșiei și ale bucuriei de a trăi, iar sprinteneala și rătăcirile firii lor zglobii le trădează în fond efervescența gândirii, aspirațiile înalte și amplitudinea puterii de evaziune în imaginar.

Este adevărat că dorul de ducă înseamnă mai ales neastâmpăr, nerăbdare, agitație continuă, veșnică mișcare, permanentă nevoie de acțiune, hârjoană. Dorul de ducă are însă, în poveștile Martei Cozmin, multe alte valențe, el nu e numai impaciență sau neliniște a firii, ci și umor, temeritate și chiar entuziasm, chiar dacă aparent unul nerezonabil, lipsit de cuminenție.

În *Dincolo de podurile atârinate* sau în *Sora păpădiilor*, spre exemplu, dorul de ducă e expresia infantilă și juvenilă a căutării absolutului, dincolo de limitele ființei căreia îi sunt deschise toate drumurile lumii. Tot astfel, pentru prințul din *Ciobanul, băbuța, veverițele și căpriorul*, dorul de ducă este o irezistibilă chemare de împlinire interioară, „un gol și un dor fără seamăn” care se iscă în sufletul călătorului. În *Cei trei popariți*, în schimb, vraja de a umbla hai-hui se preschimbă în condamnarea de a rătăci la nesfârșit prin lume, ca pedeapsă pentru încălcarea măsurii lucrurilor.

Dorul de ducă e uneori un dat înnăscut, alteori însă e un dar dobândit ca răsplată a rezistenței la obișnuitele ispite ale lumii sensibile. Ca atare, înfrânarea dorului de ducă prin răbdare, prin respectarea cuvântului dat, a înțelegerilor, face uneori posibilă salvarea celorlalți (*Bâgoiu și Moș Arvinte, Ciobanul, băbuța, veverițele și căpriorul*), când nu chiar salvarea de sine (*Țara fără nume*).

Mai sunt desigur multe alte chei neașteptate sau mai ascunse ale dorului de ducă în poveștile antologate. În *Corabia lui Veniamin*, de pildă, dorul de ducă exprimă neastâmpărul la lectură și evaziunea în imaginar, adică acolo „unde nu era nimeni altul decât el stăpân peste vremea lui”: „Băiețelul alerga de la un teanc la altul, deslușea câte un cuvânt aici, câte un altul acolo, frunzărea paginile, mângâia copertile strălucitoare.”

Cu dor de ducă sunt și protagoniștii din *Purcelușii cântăreți*, hoinarii care colindau întruna de la o cetate la alta, un hoinar e și Bâgoiu din *Bâgoiu și Moș Arvinte*, și păduraticul prinț din *Făt-frumos-ăl-bătrân*, după cum tot niște hoinari sunt și „băiatul care nu era bun de nimic”, din povestea cu același titlu, și mezinul din *Lada de zestre*, un rătăcitor nocturn la hotarele dintre regnuri, și misteriosul vindecător cu mâinile goale din *Făt-frumos-cocoșat*.

Uneori, autoarea însăși a simțit nevoia să dezvăluie asemenea chei de lectură. Astfel, titlul poveștii *Fetița și căluțul de lemn* a fost schimbat într-o ediție ulterioară cu mai lămuritorul *Fetița și căluțul cu dor de ducă*, de unde sintagma-cheie „dor de ducă” din chiar titlul antologiei.

Rămâne ca cititorii să-i descopere, la lectură, și pe ceilalți călători însuflețiți de atotstăpânitorul dor de ducă și, inspirați de încercările prin care aceștia trec, să-și înțeleagă și să-și asculte propriul dor călător, pe nesfârșitele cărări ale vieții și ale cărții.

BIBLIOGRAPHY

Bentoiu, Annie (2019). *Timpul ce ni s-a dat. Memorii: 1944-1959*. București: Editura Humanitas.

Carol, Luiza (2003). *Medalion*. În: Marta Cozmin, *Basme și povești*. București: Editura Vitruviu.

Cernat, Paul (2018). *Marta Cozmin, 31 ianuarie 2018 – Evocări*, <http://mnlr.ro/marta-cozmin/>.

Cozmin, Marta (1971). *Cocoșul de apă și alte povești*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1975). *Porțile vântului*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1976). *Degetarul de ceață*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1980). *Croitorul de povești*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1984). *Sora păpădiilor*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1986). *Umbra poveștilor*. București: Editura Ion Creangă.

Cozmin, Marta (1999). *Câteva cuvinte ale autorului despre... autor. Prefață la Carte de povești*. București: Editura Vitruviu.

Cozmin, Marta (2001). *Evocare*. În: Aurelian Bentoiu, *Zări și zodii. Poezii din închisoare*, Ediție îngrijită de Pascal și Marta Bentoiu. București: Fundația Academia Civică.

Cozmin, Marta (2019). *Dincolo de podurile atârinate și alte povești cu dor de ducă*. Antologie de povești. Cluj-Napoca: Editura ASCR.

Iuga, Nora (2006). *In Memoriam: La plecarea Martei*. În: *România Literară*, Anul XXXIX, Nr. 5, 8-14 februarie 2006.

Manolescu, Nicolae (2008). *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești: Editura Paralela 45.

Popa, Marian (1977). *Dicționar de literatură română contemporană*, Ediția a doua, revizuită și adăugită. București: Editura Albatros.

https://www.goodreads.com/author/show/7340962.Marta_Cozmin